

МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОЇ СТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Прагнення до синергії у взаємопов'язаних регіонах та галузях економіки існує у багатьох країнах. Цей феномен називають «концентрацією промисловості», а однією з його форм є кластери. Термін «кластер» має дві яскраво виділені складові – галузеву та територіальну, тому дослідники відрізняють промисловий кластер, під яким розуміють групу взаємопов'язаних галузей промисловості та сфери послуг, які успішно спеціалізуються на міжнародному поділі праці та регіональній (локальній) кластер, тобто групу географічно сконцентрованих компаній з однієї або суміжних галузей та інституцій, які їх підтримують. Основними перевагами при формуванні кластерів у регіоні є забезпечення більш повної зайнятості населення і стабілізації їх доходів; підвищення частки доданої вартості у регіоні; розвиток виробничої та соціальної інфраструктури регіону і забезпечення синергійного ефекту з іншими сферами господарювання; забезпечення довготермінового економічного зростання, конкуренції та кооперації між учасниками.

Порівняльні дослідження щодо загального стану регіональних кластерів, їх розвитку, кооперації між бізнесом і науково-академічним середовищем, політики щодо просування кластерних ідей системно проводяться у багатьох країнах світу. Саме тому кластерна структуризація економіки стала основою політики передових країн. Однак, процедури утворення та розвитку кластерів у різних країнах світу суттєво відрізняються.

На основі аналізу розвитку кластерів, їх здатності до генерування та поширення інновацій, можна виділити три моделі інноваційного розвитку країн. Першою є модель нарощування науково-інноваційного потенціалу, яка базується на інтеграції фундаментальних наукових досліджень та прикладних проектів передових корпорацій, на пріоритетності розвитку системи освіти та значній державній фінансовій підтримці. Ця модель характерна для США, Німеччини, Скандинавських країн, Франції, Великобританії.

Концепція створення регіональних кластерів є пріоритетною для США, де більше половини підприємств працює за такою моделлю – підприємства кластера знаходяться в одному регіоні та максимально використовують його природний, кадровий та інноваційний потенціал. У США федеральний уряд не має сталої політики в галузі розвитку регіональних кластерів, хоча й надає їм значну підтримку. Вплив на розвиток високотехнологічних галузей та регіонів зріс за останні чотири роки через розповсюдження інституцій співробітництва, до яких входять місцева адміністрація, представники університетів, промислових груп та дослідницьких структур. Ці інституції залучають внутрішні та зовнішні фірми працювати на території окремих штатів з метою отримання додаткових економічних переваг. В той же час центральний уряд фінансує програми розвитку конкретних галузей, або підтримує окремі університети чи дослідницькі центри.

У Німеччині місцевий уряд виступає з ініціативою розвитку економіки через створення та розвиток кластерів, що дозволяє більш повно розкрити специфіку регіонів, але паралельно існують центральні програми допомоги для окремих регіонів або технологічних областей. У Франції кластери створюються за рахунок партнерства між локальними промисловими групами, університетами та дослідницькими інститутами. Для Великобританії характерні партнерські відкриті кластери, де активними учасниками є іноземні фірми та університети.

У скандинавських країнах (Фінляндія, Швеція) інноваційними вважаються лише ті об'єднання, в яких склалася складна система інституцій, регулювання та програм підтримки інновацій зі сторони уряду та бізнесу, причому вони можуть формуватися як у нових галузях, так і в традиційних. Головне, щоб характер взаємодії в кластері призводив до над швидкого створення нових продуктів згідно з мінливими запитами споживачів.

Другою є модель «переносу» результатів інноваційного розвитку, характерна для державної інноваційної політики Японії. При такій моделі інноваційного розвитку впровадження нових знань та технологій в економіку країни здійснюється через вдосконалення зарубіжного науково-технічного потенціалу з врахуванням національних особливостей та потреб.

У цій країні планами щодо розвитку регіональних галузей раніше займався центральний уряд. Однак регіональні інституції проявляють щораз більшу ініціативу, їм з кожним роком надається можливість впроваджувати все більше проєктів. На сьогодні можна вважати, що програмами стимулювання регіональних кластерів займаються як японські міністерства, так і регіональна влада. Кожен регіон почав використовувати шляхи стимулювання розвитку за рахунок власних ресурсів, створюючи венчурний бізнес та нові галузі. У даному контексті регіональні кластери виявилися новим типом концентрації промисловості, в якій університети, дослідницькі інститути та корпоративні кластери кооперуються і цей тренд активно підтримує уряд. Природні катаклізми останніх років, глобалізація торгівлі та інвестицій негативно відобразилася на складній японській промисловості, де, з однієї сторони, існує високо розвинуте промислове виробництво, а з іншої, - менш розвинуте сільське господарство та сфера послуг. Навіть за очевидних успіхів Японії в глобальній економіці, країна має достатньо проблем щодо розвитку власних регіонів. Тому для Японії особливо актуальними є розвиток регіональних кластерів та інших видів кооперації.

Третя модель - «наздоганяння» інноваційного розвитку, спрямована на освоєння нових технологій та продукції, які випускаються у розвинутих країнах. Ця модель характерна для Китаю, Південної Кореї, Гонконгу, Сінгапуру, Філіппін. При цій моделі державна інноваційна політика відіграє пріоритетну роль і спрямована на стимулювання нововведень шляхом розвитку інноваційних кластерів, підвищенню сприйнятливості національних економік до світових науково-технічних досягнень.

У Китаї, Південній Кореї та інших державах Південно-Східної Азії центральна влада надає регіонам значну управлінську свободу (адміністративні льоти), щоб вони змогли повністю модернізувати економіку, заохочуючи створення мережевих структур науки та бізнесу й утворення перспективних регіональних кластерів. У Китаї процес створення та розвитку кластерів здійснюють спільно центральна влада, муніципалітети та розвинуті зони. За згодою з центральною владою, муніципалітет може створити на своїй території зону розвитку високотехнологічних галузей. Центральні органи також відбирають фірми, яким надають особливі привілеї. Однак, незважаючи на велику кількість високотехнологічних зон, їх рентабельність сильно відрізняється, тому головною задачею є подолання міжрегіональної диспропорції китайської економіки.

Велика група країн, що розвиваються (Індія, Нігерія, Чилі, Гана), а також арабські країни (Марокко, Йорданія, Єгипет, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати), де присутність державного втручання в економіку традиційно значна, також цілеспрямовано освоюють культуру кластерного партнерства. Поки вони обмежуються децентралізацією управління у рамках традиційної політичної вертикалі, пов'язуючи цей процес з стимулюванням регіональних кластерних ініціатив.

Кластери за останні два десятиріччя отримали широке розповсюдження не тільки у країнах Європейського Союзу, але і в нових членах асоціації, зокрема, Вишеградській четвірці (Чехія, Угорщина, Польща та Словаччина). Зі всіх східноєвропейських країн саме вони зуміли вийти за останні роки на той самий рівень ВВП, який мали до початку трансформації, чому суттєво сприяло впровадження нових виробничих систем – кластерів.

Україна була лідером з реалізації світового досвіду створення нових регіональних виробничих систем на основі кластерів на пострадянському просторі. Однак, за останні 15 років практично не зроблено спроб проведення централізованої політики підтримки інноваційної активності. Подальші дослідження щодо покращення якості загального бізнес-середовища можуть стати основою для формування нових кластерних ініціатив в Україні. Найбільш природнім шляхом на цьому етапі буде інтеграція з використанням кластерних принципів з країнами Європейського Союзу, з врахуванням нових домовленостей щодо залучення іноземного капіталу та подальшого обміну інноваціями.